

روزنه

نگاهی به مفهوم مردم‌سالاری دینی

مسئولیت پذیری اجتماعی

➤ **دکتر محمدتقی ایمان**

➤ **رئیس پژوهشکده علوم اجتماعی دانشگاه شیراز**

سومین همایش ملی نظریه مردم‌سالاری دینی روز سه‌شنبه ۲۶ آذر ماه در سالن عدالت دانشکده حقوق دانشگاه شهید بهشتی، به همت پژوهشگاه فرهنگ و معارف اسلامی وابسته به نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه‌ها برگزار شد. در این همایش استادانی چون حجت‌الاسلام داوود رنجبران، معاون مطالعات راهبردی نهاد نمایندگی رهبری در دانشگاه و رئیس پژوهشگاه فرهنگ و معارف اسلامی؛ محمد رضا مردنی، عضو هیأت علمی دانشگاه شهید بهشتی و دبیر علمی همایش؛ دکتر محمد مهدی تهراتچی، رئیس دانشگاه شهید بهشتی، حجت‌الاسلام محمد محمدیان، رئیس نهاد نمایندگی رهبری در دانشگاه‌ها و… حضور داشتند و سخنرانی کردند. همچنین استادانی از دانشگاه‌های مختلف سر تاسر کشور حضور به هم رساندند و به ارائه مقالات و نقطه‌نظرات خود پیرامون موضوع همایش، «نظریه مردم‌سالاری دینی»، پرداختند؛ دکتر محمد تقی ایمان، استاد بخش علوم اجتماعی و رئیس پژوهشکده علوم اجتماعی دانشگاه شیراز، گزیده‌ای از مقاله خود را در اختیار روزنامه ایران گذاشته است که از نظر تان می‌گذرد.

مردم‌سالاری دینی (اسلامی) یک سازه مفهومی است که در حقیقت یک بحث نظری یا تئوریک با خود حمل می‌کند که در حوزه علم قابل شناسایی و ارائه است. مسلماً براساس مباحث نظری می‌توان به ارائه الگو یا مدل اجرایی مردم‌سالاری دینی متناسب با مقتضیات اجتماعی- اقتصادی و سیاسی جوامع مختلف مبادرت نمود. اگرچه تنگنای اساسی در شناخت و اجماع نظری بر عناصر پارادایم علم دینی (اسلامی) وجود دارد، ولی براساس مجموعه اظهارنظرهای پراکنده از اندیشمندان اسلامی مشخص می‌گردد که تفاوت آشکاری در عناصر پارادایم مردم‌سالاری غربی و دینی (اسلامی) می‌تواند وجود داشته باشد. لذا هرگونه اقتباس عجولانه از دموکراسی غربی به‌معنای عدم بهره‌مندی مناسب از تجربه دینی در طراحی مردم‌سالاری دینی (اسلامی) خواهد بود.
اجلاما اشاره می‌شود که شکل‌گیری پارادایم دینی (اسلامی) در فضای سکولار جهان مدرن، بیشتر از همه به علت اهمیت قدرت و سیاست در اسلام و توجه اسلام به حضور فعال دین در عرصه اجتماع و سیاست می‌باشد. از آنجا که اسلام دینی سیاسی است، نظام سلطه تلاش دارد تا مدل‌های سیاسی مورد نظر خود را جایگزین اسلام سیاسی کند. بنارد در کتاب خود با عنوان «اسلام دموکراتیک مدنی، رویکرد امریکایی» (۱۳۸۴) در بی ارائه مدلی از اسلام سکولار است که طبق انتظارات نظام سلطه رفتار کند. مسلم است که این نوع اسلام سیاسی، نوعی تقلیل در مبانی مستتر در جهان‌بینی اسلامی است. با وجود این، نظام سلطه تلاش دارد تا این مدل را به‌عنوان جایگزین مناسبی برای رویکردهای اسلام‌گرایانه سیاسی در عصر حاضر معرفی کند.

از طرف دیگر بایستی اشاره شود که عدم شکل‌گیری نظریه سیاسی اسلام در دوران مدرن، بیشتر از همه به فعالیت ضعیف اندیشمندان مسلمان در این چند قرن برمی‌گردد. همین امر به فقدان طراحی مدلی نظری، مفهومی و تجربی از مفهوم قدرت در اسلام منجر شده است. ظهور نظریه رقیبی چون نظریه علم مدرن، باعث فروپاشی شکل‌های سنتی قدرت در جهان اسلام شد و فروپاشی امپراتوری عثمانی در اوایل قرن بیستم، نتیجه منازعه بین شکل‌های سنتی قدرت در جهان اسلام با دولت‌های مدرن و مبانی علمی آن بود. دولت‌های مدرن غربی، از چارچوب‌های نظری که مبتنی بر چارچوب‌های پارادایمی مشخص است، برخوردار بودند. به همین جهت بود که از اوایل قرن بیستم و ضمن مواجهه اندیشمندان مسلمان با اندیشه غرب، برخی از آنها و چه بسا که عده‌ای از اندیشمندان سرشناس در جهان اسلام مقهور استدلال‌های قوی پارادایم‌های رایج در تفکر غرب، پیرامون قدرت سیاسی و حدود و ثغور آن شدند. بدین ترتیب، رویکرد سکولار به مواجهه با مبانی بنیادین معرفتی اسلام پرداخته و اندیشمندان سکولار مسلمان در جهان اسلام از این رویکرد حمایت می‌کردند. در این میان یکی از مهم‌ترین دلایل ضعف در حوزه معرفتی در جهان اسلام و نظام جمهوری اسلامی، ضعف شناسایی عناصر بنیادین معرفت در مردم‌سالاری دینی (اسلامی) می‌باشد. بر این اساس، نیازمند شناسایی مبانی فلسفی، پارادایمی و نظری مردم‌سالاری دینی (اسلامی) هستیم. قبل از ورود به بحث، نیازمند تعریفی از مردم‌سالاری دینی (اسلامی) به‌عنوان یک مدل مشارکتی هستیم.به‌طور کلی می‌توان گفت که تعریف مفهوم مردم‌سالاری دینی (اسلامی) عبارت است از «فرایند مسئولیت‌پذیری و پاسخ‌گویی انسان‌ها در نظام اجتماعی؛ تا بتوان تفکر و عمل انسان را طی فرایند بازاندیشانه استعلاعی و در راستای اجرایی شدن فرامین الهی در جامعه بارور کرد» مبانی این مفهوم، بیشتر از آن‌که از مبانی فلسفی بهره‌بردار می‌گردد، کاند، از مفاهیم مندرج در جهان‌بینی اسلامی برخوردار می‌شود. بر این اساس، مردم‌سالاری دینی (اسلامی)، تکیه بر جهان‌بینی اسلامی دارد که هدف غایی این جهان‌بینی فراهم نمودن زمینه توحید و پرستش خداوند و اجرای فرامین الهی روی زمین است. این اهداف، متضمن مسئولیت‌پذیری در مردم‌سالاری دینی (اسلامی) می‌باشد و بر همین اساس می‌توان گفت که این مدل بر پارادایمی ارزش‌مدار بنا شده است. ارزش‌های این نظام فکری بر ارزش‌های الهی که در لوح محفوظ نهاده شده و از طریق قرآن و سنت به انسان ابلاغ شده است، قابل دریافت است.

پیشخوان

رده‌شناسی زبان‌های ایرانی

➤ **دکتر محمد دبیرمقدم**

➤ **انتشارات سمت**

دکتر دبیر مقدم، در دو مجلد تلاش دارد نشان دهد که مطالعه زبان‌های ایرانی در آگاهانهٔ فرهنگ بین‌المللی زبان‌شناسی به چیستی زبان و ویژگی‌های قوهٔ نطق بسیار سودمند است. این کتاب از چند جنبه در زبان‌شناسی به عنوان نخستین اثر معرفی می‌شود؛ اول این که، این اثر شرح مفصلی از پژوهش‌های اخیر در رده‌شناسی زبان را با به خدمت گرفتن مواد زبانی روشنگر از زبان فارسی و دیگر زبان‌های ایرانی ارائه می‌کند.

افزون بر آن، این کتاب تحلیلی مفصلی از تعدادی از زبان‌های ایرانی از منظری رده‌شناختی به دست می‌دهد و بدین ترتیب زبان‌های ایرانی را در طرح کلی گوناگونی بین‌زبانی قرار می‌دهد. دو پارمتر رده‌شناختی به منظور بحث بین‌زبانی مفصل برگزیده شده‌اند که عبارتند از: ترتیب واژه و کثاتی‌بودگی که زبان‌های ایرانی برای هر دو مورد مواد زبانی مهمی فراهم می‌کنند که در گذشته غالباً نادیده گرفته شده‌اند. کلام آخر این‌که این کتاب شکاف بین رده‌شناسی زبان، زبان‌های ایرانی و خوانندگان فارسی‌زبان، مباحث زبان‌شناختی را برطرف می‌کند. شاید زمان آن رسیده باشد که با برخورداری از این گنجینه عظیم زبانی در ایران به سهم شدن در نظریه‌پردازی بیندیشیم و به ترجمه کردن آراء اندیشه‌ها و مفاهیم به زبان فارسی یا شارح صرف بودن در انتقال مفاهیم علمی نو در زبان‌شناسی بسنده نکنیم. کتاب حاضر به عنوان کتابی مبنایی برای تمامی پژوهندگان فرهنگ و زبان‌های ایرانی تدوین شده است و دانشجویان زبان‌شناسی به طور خاص می‌توانند در درس «رده‌شناسی زبان»، «گویش‌های ایرانی»، «گویش‌شناسی»، «بررسی ساخت یکی از زبان‌های ایرانی» و «زبان‌شناسی تاریخی - تطبیقی» و نیز مباحث نظری بویژه برای آرا زبانی نظریه‌های نوین زبان‌شناختی از آن استفاده کنند.

برای مقابله با این کمبود، لازم است عکاسان و همچنین افرادی که تصاویری مرتبط با مقالات در اختیار دارند، آنها را در وب‌سایت ویکی‌کامنز که یکی دیگر از پروژه‌های ویکی است، بارگذاری کنند تا بتوان آنها را با رعایت حق تکثیر، در مقالات ویکی‌پدیا مورد استفاده قرار داد.

تکنه دیگر این که فعالیت زنان در ویکی‌پدیای فارسی بسیار اندک است. البته به طو رکلی، در بخش‌های گوناگون دانشنامه ویکی‌پدیا و زبان‌های مختلف، کاربران زن، حدوداً یک‌چهارم کل کاربران را تشکیل می‌دهند، امّا این مسأله در ویکی‌پدیای فارسی بارزتر است. بالاخره این که به تبع فضای اجتماعی و سیاسی ایران، نگاه‌های منفی و افراط‌آمیز به ویکی‌پدیای فارسی از سوی افراد و جناح‌های مختلف وجود دارد. باید مجدداً تأکید کنیم که در ویکی‌پدیا، همواره فضای گفت‌وگو وجود دارد و اصولاً بیش از نیمی از صفحات ویکی‌پدیا به صفحات بحث اختصاص دارد که مستقل از مقالات هستند و در آنها راجع به بهبود مطالب و حتی جزئی‌ترین مسائل در کار ویرایش، گفت‌وگو صورت می‌گیرد.

بنابراین همه کاربران، در صورت ایجاد اختلاف نظر می‌توانند با تکیه بر سیاست بی‌طرفی که در ویکی‌پدیا بسیار مورد تأکید است، با یکدیگر گفت‌وگو کنند و حتی برخی قوانین را در جهت ارتقای وضعیت این دانشنامه تغییر دهند.

۳. پناهگاهی در برابر عصر تکنولوژی

اگر بخواهیم با نگاهی هایدگری و منتقدانه به دوره معاصر و عصر تکنولوژی نگاه کنیم، این سؤال پیش می‌آید که آیا ویکی‌پدیا با ویژگی‌های خاص خود، محصول دوران مدرن و عقلانیت جدید است و همگام با آن پیش می‌رود یا خیر. در بخش نهایی این مقاله، استدلال‌هایی ارائه می‌دهیم که نشان می‌دهند بسیاری از خصوصیات ویکی‌پدیا با ویژگی‌های عصر تکنولوژی و نیهیلیسمی که در آن وجود دارد، سازگار نیستند.

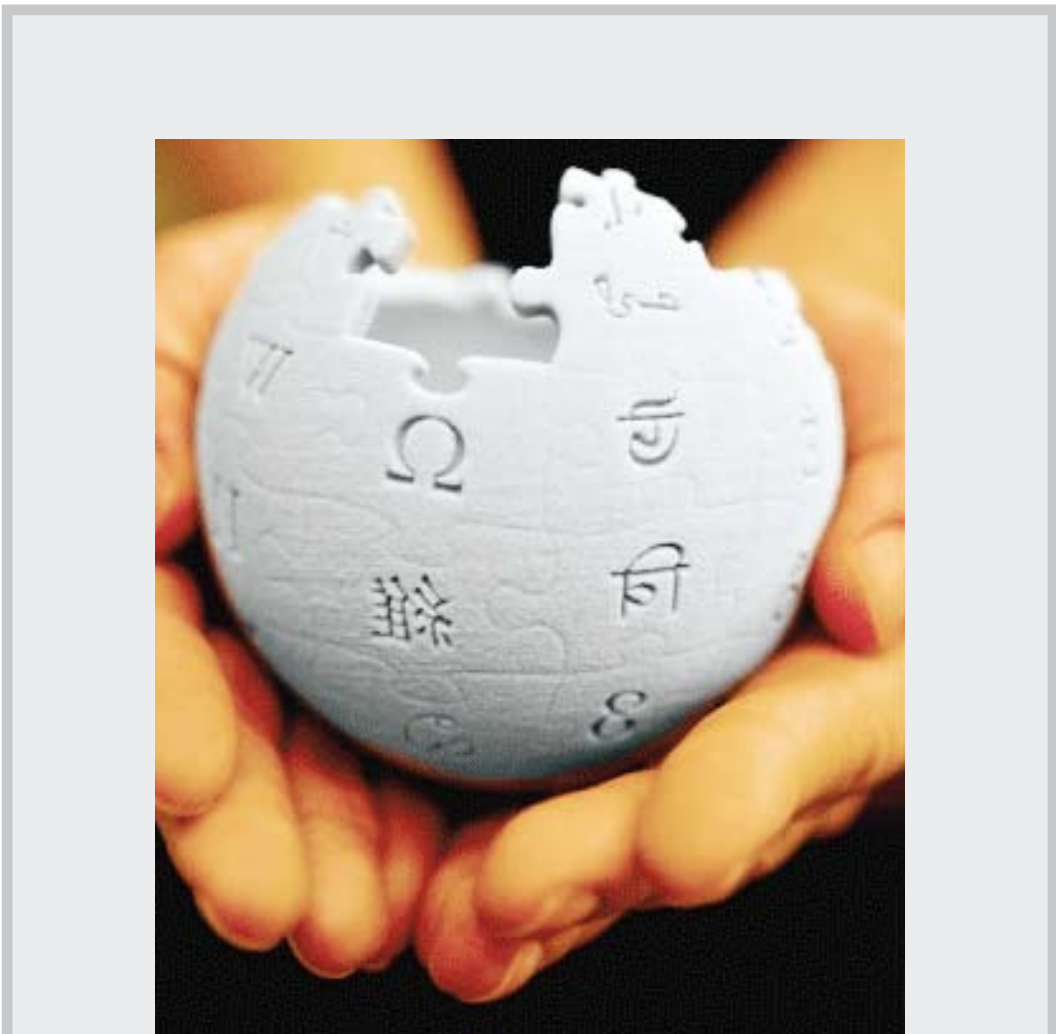
ابتدا باید توجه داشت که برخی از ویژگی‌های ویکی‌پدیا اساساً حاصل شرایط دوره معاصر هستند؛ مثلاً اراده معطوف به شناخت جهان که در ویکی‌پدیا وجود دارد، ویژگی اصلی عقلانیت جدید است. این‌که اینترنتی بودن ویکی‌پدیا ناشی از پیشرفت تکنولوژی و فرآگیر شدن آن است و بالاخره این که در ویکی‌پدیا، مقالات جدی و پراهمیت در کنار مقالات کم‌اهمیت و شاید مبتذل، جایگاه یکسانی دارند و این از مشخصه‌های نیهیلیسم و سکولاریسم عصر ماست.

اما در کنار این ویژگی‌ها، مسائل دیگری وجود دارند که فضای این دانشنامه را از شرایط کلی دوران مدرن دور می‌کنند. اول این که برخلاف روزگار ما که روزگار مرگ ارزش‌هاست، یک مجموعه اصول و ارزش‌ها در ویکی‌پدیا وجود دارد از جمله ۱. تأکید بر بی‌طرفی در ویرایش مقالات و استفاده همزمان از رسانه‌های موافق و مخالف

موضوع ۲. احترام به افرادی که موضوع مقالات ویکی‌پدیا هستند و عدم افزودن مطالب جنجال‌برانگیز راجع به آنها (حتی مطالب دارای منبع، در مقالات مربوطه ۳. فرض حسن نیت در برخورد با کاربرانی که ویرایش‌های آنها خرابکارانه محسوب می‌شود.
میان این دو تعداد وجود دارد از جمله ۱. تأکید بر بی‌طرفی در ویرایش مقالات و استفاده همزمان از رسانه‌های موافق و مخالف موضوع ۲. احترام به افرادی که موضوع مقالات ویکی‌پدیا هستند و عدم افزودن مطالب جنجال‌برانگیز راجع به آنها (حتی مطالب دارای منبع، در مقالات مربوطه ۳. فرض حسن نیت در برخورد با کاربرانی که ویرایش‌های آنها خرابکارانه محسوب می‌شود.
میان این دو تعداد وجود دارد. از سویکتویسم دوران جدید، ویکی‌پدیای فارسی از ابتدا پایبند به اجرای صحیح استانداردهای مربوط به زبان فارسی در وب بوده است و کارهای زیادی برای بومی‌سازی نرم‌افزارها انجام شده است.

مقالات ویکی‌پدیای فارسی از نظر معیارهای صحیح کدنگاری و نگارشی دارای کیفیت بالایی است و اصول نگارشی فرهنگستان زبان و ادب فارسی تا حد زیادی در آن رعایت می‌شود. ذکر چند نکته ضعف ویکی‌پدیای فارسی نیز خالی از فایده نخواهد بود.

اول این که ویکی‌پدیای فارسی برخلاف بسیاری از ویکی‌پدیا‌های هم‌رده خود، عموماً با کمبود تصویر روبه‌روست. از آنجا که تصاویر باید با رعایت حق تکثیر در ویکی‌پدیا قرار گیرند، بخش اعظم تصاویر ویکی‌پدیای فارسی، تصاویری است که خود کاربران این دانشنامه تهیه کرده‌اند.

برای ۱۰ سالگی ویکی‌پدیای فارسی

مفلسی کیمیا فروش

➤ **علی پیرحیاتی**

دانشنامه ویکی‌پدیا، بزرگ‌ترین و پرخواننده‌ترین دانشنامه جهان است. از یک سو روزانه میلیون‌ها نفر به وب‌سایت این دانشنامه مراجعه می‌کنند و از سوی دیگر، هر ثانیه چندین ویرایش (جرح و تعدیل مطالب) در بخش‌های مختلف این دانشنامه به زبان‌های گوناگون صورت می‌گیرد. وب‌سایت ویکی‌پدیا از آوریل ۲۰۰۷ تاکنون، همواره یکی از ۱۰ وب‌سایت پربازدید جهان بوده است. این دانشنامه بی‌شک یکی از پدیده‌های مهم در روزگار ماست و جا دارد اهمیت و جایگاه آن به مثابه یکی از دستاوردهای بشری مورد توجه قرار گیرد. در مقاله حاضر ابتدا به معرفی ویژگی‌ها و ساز و کارهای این دانشنامه و اعتبار مطالب آن می‌پردازیم سپس به طور خاص، وضعیت ویکی‌پدیای فارسی را مدنظر قرار می‌دهیم و در پایان، این مسأله را بررسی می‌کنیم که آیا ویکی‌پدیا محصول شرایط دوران مدرن و تابع فضای حاکم بر آن است یا خیر.

وابسته»، مدخل‌های دیگری را که ارتباط مستقیمی با موضوع مقاله دارند، نشان می‌دهد. به این ترتیب از هر مقاله ویکی‌پدیا می‌توان با استفاده از همین چند امکان و بدون جست‌وجوی مستقیم به هر مقاله دیگری رسید؛ یعنی بدون استثناء، هر دو مقاله‌ای به یکدیگر مرتبط هستند.

در ویکی‌پدیا، نظام سلسله‌مراتبی یا بوروکراتیک در میان کاربران وجود ندارد و تنها به برخی کاربران تازه‌کار اس‌تقبال شود تا بتوانند با راهنمایی دیگر کاربران زودتر کارشان را شروع کنند.

علاوه بر این، ویرایش از نظر فنی پیچیدگی ندارد و بسیار ساده است. با دانستن چند نکته ساده و حتی بدون مطالعه همه قوانین و سیاست‌ها می‌توان کار ویرایش را آغاز کرد و کسب تجربه منوط به ویرایش‌های بیشتر است. نکته دیگر آن است که از هر پیشنهادی برای بهسازی ویکی‌پدیا استقبال می‌شود و به سرعت می‌توان پیشنهاد را در معرض نظرخواهی قرار داد و در صورت توافق به کار گرفت.

در ویکی‌پدیا معمولاً امکان اعمال قدرت و لابی‌گری وجود ندارد، هر چند که گاهی ممکن است چنین مواردی مشاهده شود حتی در این صورت امکان گفت‌وگو با سایر کاربران و کمک گرفتن از آنها برای مقابله با این موارد وجود دارد. بساز و کارهای ویرایش در ویکی‌پدیا کاملاً شفاف هستند و کوچک‌ترین و جزئی‌ترین ویرایش‌ها همراه با تاریخ و زمان دقیق در تاریخچه هر مقاله ثبت می‌شود و حتی اگر یک ویرایش خاص حذف شود، در تاریخچه مقاله قابل دسترسی است. به این ترتیب، مشخص است که مسئولیت هر ویرایش با کدام کاربر است.

هیچ‌گونه بده بستان مالی در پروژه ویکی‌پدیا حتی برای کاربران در سطوح بالای دسترسی وجود ندارد و تنها حدود ۷۰ نفر کارمند بنیاد ویکی‌مدیا (نهاد مدیریت‌کننده پروژه‌های ویکی) که مسئولیت برخی امور فنی و حقوقی را

برعهده دارند، حق‌الزحمه دریافت می‌کنند.

همچنین در ویکی‌پدیا و سایر پروژه‌های زیر نظر بنیاد ویکی‌مدیا، از تبلیغات تجاری به منظور تأمین هزینه‌ها استفاده نمی‌شود و هزینه‌ها عمدتاً با کمک‌های خیریه تأمین می‌شود.

۲. وضعیت ویکی‌پدیای فارسی

اولین صفحات ویکی‌پدیای فارسی اواخر آذر ۱۳۸۲ ایجاد شدند. این دانشنامه هم‌اکنون دارای حدود ۳۳۰ هزار مقاله (مدخل) است و با این تعداد مقاله، در میان زبان‌های مختلف، در جایگاه نوزدهم و بالاتر از زبان عربی، ترکی، مجاری و کره قرار دارد. ویکی‌پدیای انگلیسی با حدود ۴ میلیون و ۴۰۰ هزار مقاله دارای جایگاه اول است و ویکی‌پدیای آلمانی با حدود یک میلیون و ۷۰۰ هزار مقاله در جایگاه دوم قرار دارد.

طبق این آمار، به نظر می‌رسد ویکی‌پدیای فارسی پیشرفت قابل توجهی نسبت به سایر زبان‌ها داشته‌است. همچنین ویکی‌پدیای فارسی از نظر شمار کاربران در رده پانزدهم و از نظر شمار کاربران فعال در رده چهاردهم قرار دارد. البته تعداد کاربرانی فعال حدود ۳ هزار نفر و تعداد کل کاربرانی که در ویکی‌پدیا ثبت‌نام کرده‌اند، حدود ۴۰۰ هزار نفر است و بنابراین فاصله زیادی میان این دو تعداد وجود دارد. ویکی‌پدیای فارسی از ابتدا پایبند به اجرای صحیح استانداردهای مربوط به زبان فارسی در وب بوده است و کارهای زیادی برای بومی‌سازی نرم‌افزارها انجام شده است.

مقالات ویکی‌پدیای فارسی از نظر معیارهای صحیح کدنگاری و نگارشی دارای کیفیت بالایی است و اصول نگارشی فرهنگستان زبان و ادب فارسی تا حد زیادی در آن رعایت می‌شود. ذکر چند نکته ضعف ویکی‌پدیای فارسی نیز خالی از فایده نخواهد بود.

اول این که ویکی‌پدیای فارسی برخلاف بسیاری از ویکی‌پدیا‌های هم‌رده خود، عموماً با کمبود تصویر روبه‌روست. از آنجا که تصاویر باید با رعایت حق تکثیر در ویکی‌پدیا قرار گیرند، بخش اعظم تصاویر ویکی‌پدیای فارسی، تصاویری است که خود کاربران این دانشنامه تهیه کرده‌اند.

باید توجه داشت که برخی

از ویژگی‌های ویکی‌پدیا اساساً حاصل شرایط دوره معاصر هستند؛ مثلاً اراده معطوف به شناخت جهان که در ویکی‌پدیا وجود دارد، ویژگی اصلی عقلانیت جدید است. دیگر این که اینترنتی بودن ویکی‌پدیا ناشی از پیشرفت تکنولوژی و فرآگیر شدن آن است و بالاخره این‌که در ویکی‌پدیا، مقالات جدی و پراهمیت در کنار مقالات کم‌اهمیت و شاید مبتذل، جایگاه یکسانی دارند و این از مشخصه‌های نیهیلیسم و سکولاریسم عصر ماست برخلاف فردگرایی و سوبژکتویسم دوران جدید، ویکی‌پدیا جامعه‌ای با یک هدف مشترک و جمعی یعنی اعتلای دسترسی عموم افراد به دانش جهانی است. برخلاف وب‌سایت‌هایی مثل فیس‌بوک و حتی وبلاگ‌ها که در آنها تأکید بر فردگرایی و ویکی‌پدیا افراد اصالت ندارند و کارها بر پایه اعلام سلیقه و خوشایند و بدایند شخصی پیش نمی‌رود